

Official Diplomacy and Convergence Islamic Republic of Iran and Republic of Azerbaijan

Seyyed Ebrahim Masoumi *Corresponding* Assistant Professor. Dep. of Islamic Studies, University of Kashan, Kashan, Islamic Republic of Iran.. E-mail: masomi6228@kashanu.ac.ir

Article Info

Article Type:

Reserch Article

Keywords:

Convergence,
Official Diplomacy,
Islamic Republic of
Iran,
Republic of Azerbaijan,
Foreign Policy

ABSTRACT

The relationship between the Islamic Republic of Iran and the Republic of Azerbaijan over the three decades since the country's independence has been close to convergence and divergent at times. In the atmosphere of divergence, different discourses have formed in Azerbaijan, which has created a fertile environment for the growth of groups against the Islamic Republic of Iran, which has created a dusty atmosphere between the two countries at some points in time. What solutions are there to converge and strengthen political relations and official diplomacy between the two countries? By analyzing and explaining the factors of convergence such as: common historical ties and connections, political factors, Azerbaijan's position on Iran's nuclear program, geographical factors, ethnic factors, and the common language between the two countries, the present article has attempted to present useful solutions by utilizing the theoretical framework of convergence called the Bam model (insightful, motivational, and environmental) with a library method and semi-structured interviews. In this context, the present article has presented the following solutions in the field of official diplomacy: judicial treaty, use of ambassadors' spouses' diplomacy, cooperation in combating terrorism and extremism, use of experienced and Azeri-speaking diplomats, interaction in protecting the borders of the two countries, not allowing ethnic and separatist forces to operate, and the activeness of parliamentary diplomacy.

Cite this Article Masoumi, S. E. (2025) Official diplomacy towards convergence The Islamic Republic of Iran and the Republic of Azerbaijan. *International Relations Researches*, 14(4), 113-141. doi: 10.22034/irr.2025.477975.2599

Publisher: Iranian Association of International Studies

DOI: 10.22034/irr.2025.477975.2599

دیپلماسی رسمی و همگرایی جمهوری اسلامی ایران و جمهوری آذربایجان

سید ابراهیم معصومی نویسنده مسئول، استادیار گروه معارف اسلامی دانشگاه کاشان، کاشان، ایران.

رایانامه: masomi6228@kashanu.ac.ir

درباره مقاله	چکیده
نوع مقاله: مقاله پژوهشی	رابطه جمهوری اسلامی ایران و جمهوری آذربایجان در طول سه دهه بعد از استقلال این کشور، دوره‌ای به همگرایی نزدیک شده و دوره‌ای نیز واگرا بوده است، در فضای واگرایی، گفتمان‌های متفاوتی در کشور آذربایجان شکل گرفته که باعث ایجاد محیط مستعدی برای رشد گروه‌های ضد جمهوری اسلامی ایران شده که همین امر باعث ایجاد فضای غبارآلود بین این دو کشور در برخی از برهه‌های زمانی شده است، حال چه راهکارهایی در راستای همگرایی و تقویت در روابط سیاسی و دیپلماسی رسمی بین دو کشور وجود دارد؟ نوشتار حاضر با تحلیل و تبیین عوامل همگرایی مانند: اشتراکات و پیوندهای تاریخی، عوامل سیاسی، موضع آذربایجان درباره برنامه هسته‌ای ایران، عوامل جغرافیایی، عوامل قومی و زبان واحد بین دو کشور، تلاش کرده با بهره‌گیری از چارچوب نظری همگرایی با عنوان الگوی بام (بینشی، انگیزشی و محیطی) با روش کتابخانه‌ای و مصاحبه‌های نیمه ساختارمند، راهکارهای مفیدی را ارائه کند، در این سپهر، مقاله حاضر در حوزه دیپلماسی رسمی، راهکارهای پیمان قضایی، استفاده از دیپلماسی همسران سفرا، همکاری در مبارزه با تروریسم و افراط‌گرایی، استفاده از دیپلمات‌های با تجربه و آذری زبان، تعامل در حفاظت از مرزهای دو کشور، عدم اجازه فعالیت به نیروهای قوم‌گرا و تجزیه طلب و فعال بودن دیپلماسی پارلمانی را ارائه کرده است.
کلیدواژه‌ها: همگرایی، دیپلماسی رسمی، جمهوری اسلامی ایران، جمهوری آذربایجان، سیاست خارجی	
تاریخچه مقاله تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۵/۱۲ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۱۲/۲۵	

استناد به این مقاله: معصومی، سید ابراهیم. (۱۴۰۳). دیپلماسی رسمی در راستای همگرایی جمهوری اسلامی ایران و جمهوری آذربایجان.

پژوهش‌های روابط بین‌الملل، ۱۴(۴)، ۱۱۳-۱۴۱. doi: 10.22034/irr.2025.477975.2599

© نویسنده (گان)

ناشر: انجمن ایرانی روابط بین‌الملل

جمهوری آذربایجان در سال ۱۹۹۱ م مصادف با سقوط شوروی به عنوان یک واحد مستقل ملی شناخته شد، سقوط شوروی فضای تازه‌ای برای حضور ایران در آسیای میانه و قفقاز به شکل کلی و در جمهوری آذربایجان به شکل خاص ایجاد کرد اهمیت کشور آذربایجان برای جمهوری اسلامی ایران از دیگر کشورهای منطقه بیشتر است، چون ریشه در تاریخ، قومیت و مذهب مشترک دارد توضیح آنکه حوزه آسیای میانه و قفقاز هر دو در حوزه تمدنی ایران قرار دارند اما به لحاظ قومی‌زبانی و مذهبی با ایران تفاوت‌های جدی دارد اما کشور آذربایجان به لحاظ مذهبی بیش از ۸۰ درصد شیعه اثنا عشری و به لحاظ قومی نیز آذری هستند که ارتباطات فرهنگی و رسومات آئینی و سنتی محکمی با ایران برقرار می‌کند. لذا پیش بینی می‌شد جمهوری آذربایجان بعد از استقلال بیشتر به ایران نزدیک شود اما این کشور فاصله خود را با جمهوری اسلامی ایران حفظ کرد حتی رابطه دو کشور بیش از حد معمول امنیتی شد، در طول سه دهه موضوع آذربایجان و نحوه تعامل جمهوری اسلامی ایران با آذربایجان به صورت دقیق مورد بررسی قرار نگرفته است لذا پرداختن به موضوع آذربایجان از این حیث کار نو و جدیدی است تا با شناخت دقیق از نقاط قوت، راهکارهای همگرایی بین دو کشور تبیین و به منصفه اجرا برسد تا دو کشوری که به لحاظ فرهنگی، مذهبی مشترک و حوزه تمدنی واحدی دارند، بتوانند با هم در تعامل مثبت باشند. از این رو ساماندهی مقاله حاضر به این شکل خواهد بود که در ابتدا عوامل مؤثر در همگرایی دو دولت در حوزه انگیزشی مورد بررسی قرار خواهد گرفت و در ادامه راهکارهای اجرایی کردن مؤلفه‌های همگرایی که شامل: از قبیل: پیمان قضایی، استفاده از دیپلماسی همسران سفرا، همکاری در مبارزه با تروریسم و افراط‌گرایی، استفاده از دیپلمات‌های با تجربه و آذری زبان، تعامل در حفاظت از مرزهای دو کشور، عدم اجازه فعالیت به نیروهای قوم‌گرا و تجزیه طلب و فعال بودن دیپلماسی پارلمانی ارائه خواهد شد.

۱. پیشینه

کتاب، پایان نامه و مقالات متعددی در زمینه همگرایی جمهوری اسلامی ایران و جمهوری آذربایجان نوشته شده است در زیر به برخی از این آثار اشاره می‌شود:

اولین اثر در قالب کتاب با عنوان: ایران و جمهوری آذربایجان؛ واگرایی در بستر تعارض منافع، سعید خاوری نژاد، انتشارات دولتمرد، چاپ اول، زمستان ۱۳۹۷ می‌باشد؛ این اثر اشتراکات و اختلافات در

منافع ملی ایران و آذربایجان و تعیین چارچوبی جهت توضیح تشدید واگرایی در روابط آن را مطرح می‌کند، لذا در ابتدا زمینه‌های همگرایی و واگرایی بین ایران و آذربایجان، سپس فرصت‌های رابطه ایران و آذربایجان در دو حوزه سیاسی و اقتصادی را تبیین می‌کند و بعد از آن چالش‌های دو کشور را ذکر می‌کند. **دومین** اثر در قالب پایان نامه با عنوان؛ تأثیر انقلاب اسلامی ایران بر قفقاز جنوبی و موانع پیشرو (با تأکید بر جمهوری آذربایجان)، مقطع کارشناسی ارشد، محسن حیدری، دانشگاه معارف اسلامی، سال دفاع ۱۳۹۳ می‌باشد، این پایان‌نامه در مورد تأثیر انقلاب اسلامی در آذربایجان بحث کرده است. **سومین** اثر در قالب پایان نامه با عنوان؛ روابط منطقه‌ای جمهوری اسلامی ایران در قفقاز جنوبی تأثیرگذاری‌ها و تأثیر پذیری‌های متقابل، دانشگاه گیلان، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، کارشناسی ارشد ۱۳۹۱ می‌باشد این پایان‌نامه به لحاظ تأثیرگذاری و تأثیرپذیری با آذربایجان بحث را جلو برده و بیشترین تأکید آن بر روی مشارکت در موارد اقتصادی را برای رفع تعارض بین دو کشور عنوان کرده است؛ **چهارمین** اثر در قالب مقاله با عنوان؛ همگرایی و واگرایی جوامع شیعی ایران و جمهوری آذربایجان/ حاکم قاسمی، علی نوازی / مجموعه مقالات همایش ژئوپلیتیک شیعه ۱۶ و ۱۷ آبان ماه ۱۳۹۱ می‌باشد. مقاله فوق با بررسی عوامل محیطی شیعیان ایران و آذربایجان، عوامل همگرا و واگرا بین شیعیان ایران و آذربایجان را مورد بررسی قرار داده است و صرفاً جنبه توصیفی در موضوع همگرایی و واگرایی را دنبال کرده است و به راهبردها و راهکارها درباره همگرایی نپرداخته است. **پنجمین** اثر در قالب مقله با عنوان؛ تبیین زمینه‌های همگرایی در روابط ایران و جمهوری آذربایجان و چالش‌های آن در فصلنامه مطالعات اوراسیای مرکزی چاپ شده است این پژوهش به دنبال پاسخگویی به این پرسش است که چه عواملی پس از استقلال جمهوری آذربایجان، بسترهای موجود در زمینه همگرایی ایران و جمهوری آذربایجان را تحت تأثیر قرار داده و بر فرصت برقراری روابط نزدیک و پایدار میان دو کشور تأثیر منفی گذاشته است در این زمینه به دنبال تبیین چگونگی عملکرد عوامل همگرایی و در مقابل آن، چالش‌های موجود در این مسیر در روابط ایران و جمهوری آذربایجان می‌باشد **ششمین** اثر نیز در قالب مقاله با عنوان؛ روابط جمهوری اسلامی ایران و جمهوری آذربایجان، بسترهای همگرایی و زمینه‌های واگرایی، عباسی مجید/ موسوی سید محمدرضا، در فصلنامه مطالعات اوراسیای مرکزی، چاپ شده است مقاله فوق ضمن پرداختن به تاریخ ارتباط ایران و آذربایجان عواملی را هم در راستای همگرایی و واگرایی دو دولت ذکر می‌کند، اما در ادامه عنوان می‌کند که این

روابط با موانع و عوامل بازدارنده‌ای روبه‌رو است، بنابراین با وجود برخی فرصت‌ها برای ارتقای سطح روابط دو کشور، در عمل عوامل چالش‌زا محدودیت فراروی روابط تهران و باکو را افزایش داده است. در نهایت اینکه این مقاله بسترهای همگرایی و زمینه‌های واگرایی روابط بین دو کشور را به صورت توصیفی ذکر کرده است. در نهایت اینکه مقالات فوق در حوزه ایران و آذربایجان به صورت سطحی، موضوعات و موارد همگرایی و واگرایی را مطرح کرده و در حد توصیف باقی مانده‌اند و ضروری بود بعدازآن به ارائه راهبرد و راهکار برای عبور از واگرایی و رسیدن به همگرایی تحلیلی ارائه دهند اما از مرحله توصیف عبور نکردند و راهبرد و راهکاری برای همگرایی ارائه ندادند. اما مقاله حاضر مضاف بر تحلیل میدانی و بحث در مورد جریان‌ها، نهادها و شخصیت‌های ذی‌نفوذ، راهبردها و راهکارهایی برای همگرایی جمهوری اسلامی ایران و جمهوری آذربایجان را در حوزه دیپلماسی عمومی نیز ارائه کرده است.

۲. چارچوب مفهومی همگرایی بام (بینشی، انگیزشی و محیطی)

درباره شکل‌گیری مدل همگرایی نظریه‌های مختلفی ارائه شده است. یکی نظریه فدرالیسم است که با تکیه بر توافقات جمعی و ارادی بین دولت‌ها همگرایی را توضیح می‌دهد. این نظریه معتقد است که با انعقاد قرارداد بین ملت‌ها می‌توان به چارچوب‌های جمعی برای همکاری با یکدیگر دست یافت. نظریه دیگر نظریه ارتباطات است که با توجه به گسترش ارتباطات بین جوامع همگرایی را تبیین می‌کند. طبق این نظریه گسترش ارتباطات پیچیده بین جوامع باعث همگرایی بین آن‌ها می‌شود. نظریه سوم نظریه کارکردگرایانه است که به کارکردگرایی قدیم و جدید تقسیم شده است. کارکردگرایان معتقدند با آغاز همکاری در حوزه‌های تخصصی و فنی و تعمیم یافتن آن به سایر حوزه‌ها امکان همگرایی بین ملت‌ها فراهم می‌شود. هرکدام از این نظریه‌ها مبنای شکل‌گیری همگرایی و راه رسیدن به آن را توضیح داده است؛ اما آنچه در این نظریه‌ها تبیین می‌گردد چگونگی همگرایی بین دولت‌ها به‌عنوان واحدهای مستقل ملی است. برای تبیین چگونگی وقوع همگرایی بین جوامع می‌توان از این نظریه‌ها سود جست؛ اما تبیین فرایند شکل‌گیری همبستگی در هر جامعه و عوامل مؤثر در ایجاد همبستگی بین دو جامعه، بهتر می‌تواند امکان ظهور همگرایی یا واگرایی بین دو جامعه را توضیح دهد. آنچه موجب ظهور همبستگی بین جوامع می‌گردد وجود عواملی در داخل این جوامع (که منجر به پیوند بین آن‌ها می‌گردد) از یک سو و برنامه‌ریزی و اجرای فرایندهایی که موجب تقویت این پیوندها می‌گردد، از سوی دیگر است. در درون جوامع وجود عواملی مانند تاریخ مشترک، دین و اعتقادات مشترک، قومیت، زبان، آداب و رسوم و فرهنگ مشترک،

احساس هویت مشترک، منافع مشترک، داشتن دشمن مشترک، ایده‌ها و آرزوهای مشترک، برخورداری از سازمان‌ها، ساختارها و نهادهای اداری مشترک و نظایر این‌ها موجب ایجاد همبستگی در بین اجزای آن جامعه می‌گردد. در مقابل فقدان مشترکاتی از این نوع و تفاوت‌ها در این موارد مانع شکل‌گیری همبستگی می‌گردد. با وجود عوامل و مشترکات همبسته ساز، با استفاده از ابزارها و شیوه‌هایی که در نظریه‌های همبستگی مطرح شده است، می‌توان آن‌ها را تقویت کرد و جوامع را به سوی همگرایی سوق داد. چارچوب نظری هر پژوهش مرتبط با حوزه‌های واقعی در واقع پلی است میان جزیره انتزاعیات تحقیق با داده‌های برآمده از جهان واقع که در فرایندی هم‌افزا، تکامل‌بخش و دوسویه به توجیه و هدایت تحولات جهان تعیین پرداخته و گاه خود با آن محک می‌خورد. (Johnson, 1968, pp. 40-50; Lieber, 1972, p. 64) ساختار تئوریک بحث در واقع ضمن سامان بخشی به فهم خواننده از حوادث و رویدادهای به‌ظاهر غیر مرتبط، به رازگشایی از ابهامات رفتاری و معنا بخشی به کنش‌های بازیگران سیاسی می‌پردازد.

در این میان، هرچند در این پژوهش، اساس تحلیل فرایندهای همگرایی بر گزاره‌های تاریخی ابتناء یافته و روایت‌های تاریخی و مصاحبه بخش معظم داده‌های این اثر را صورت‌بندی کرده است، با این حال توجه به این نکته حائز اهمیت است که اساساً تمامی یافته‌های تاریخی کاربست یافته در این نوشته، نه یک روایت داستان گونه از تاریخ که برشی هدفمند و به‌منظور اثبات چارچوب نظری ادعایی و کارآمدی آن به استمداد طلبیده شده‌اند. روشن است که سیطره و هژمونی الگوی نظری بر مناسبات تاریخی و موردی، می‌تواند بهترین گواه بر بسط پذیری تجربه روندهای همگرایی دو کشور یادشده به دیگر کشورهای هم‌جوار همچون گرجستان، روسیه، ارمنستان و... باشد. در نتیجه انحصار الگوی نظری ادعایی اثر یا فایده مند بودن نتایج تحقیق در حوزه مناسبات دو کشور در حوزه تمدنی واحد (ایران و آذربایجان) و عقیم بودن آن در محیط سیاسی سایر بازیگران بین‌المللی، بیش از هر چیز ریشه در تجاهل نسبت به بنیان‌های نظری اثر و قابلیت تعمیم‌پذیری آن خواهد داشت. (Johnson, 1968, Lieber, 1972 p. 40-50; p. 64)

به باور نویسنده، الگوی ابداعی (توسط نویسنده) ذیل می‌تواند به‌خوبی پاسخگوی چیستی و چرایی و چگونگی فرایندهای همگرایی میان بازیگران منطقه‌ای از جمله: ایران و آذربایجان که چندین دهه همزیستی گاه متضاد و گاه مسالمت‌آمیز در حوزه تمدنی واحد باشد. رهیافتی که به نحو کامل‌تر و منسجم‌تری می‌تواند زمینه‌ها و عوامل کنش‌های همگرا میان دو طرف را به تصویر کشد. الگویی که در

آن تلاش می‌شود تا به بُعد انسانی تحولات و تغییرات اجتماعی توجه بیشتری شده و نقش عامل دولت‌ها، گروه‌ها و عوامل انسانی نیز در پویای سیاسی موردعنایت بیشتری قرار گیرد.

۱) منابع بینشی (نظری، اعتقادی و ایدئولوژیک) مؤثر در ایجاد فرایندهای همگرایی؛

۲) منابع انگیزشی (مؤلفه‌های رهبران ایران و آذربایجان و کنش مردمی) مؤثر در ایجاد فرایندهای همگرایی؛

۳) منابع محیطی مؤثر در ایجاد فرایندهای:

✓ منابع مرتبط با محیط داخلی

✓ منابع مرتبط با محیط خارجی (منطقه‌ای و بین‌المللی)

الگوی فوق دربرگیرنده هر سه ساحت بینشی (امور اعتقادی بین دو مردم، جامعه دین‌دار، اعلام شعائر توسط دو کشور و...)، انگیزشی و محیطی کنشگری بازیگران بوده و با تمایز گذاری میان جهان شناخت‌های بازیگر با جهان انگیزه‌ها و ویژگی‌های شخصیتی وی در تلاش است تا بر هر دو سرمنشأ «انسان‌محور» تأثیرگذار در رفتارها و کنش‌های بازیگر انسانی پرتو بتابد.

در حوزه انگیزشی نیز مؤلفه‌هایی چون انگیزش‌ها، ارجحیت‌ها، احساسات، انفعالات، منافع کشوری، فردی، حزبی و گروهی، از جمله: رهبران دو کشور، شخصیت‌های تأثیرگذار، جریان‌ها و احزاب و همچنین ویژگی‌های خاص شخصیتی ژنتیکی و اکتسابی، تجارب شخصی و اجتماعی و... در پدید آمدن کنشی خاص تأثیرگذار است. حوزه انگیزشی به‌ویژه در بازیگران سیاسی فعال در کشورها و مناطقی - همچون آذربایجان - که نقش کنشگران از ساختارهای سیاسی و اجتماعی قوی‌تر و مؤثرتر است از اهمیت بیشتری برخوردار خواهد بود.

همچنین منابع محیطی از جمله: اشتراکات و پیوندهای تاریخی، عامل سیاسی، عامل قومی و زبان واحد عوامل مذهبی و عامل فرهنگی و نیز به نوبه خود با قبض و بسط‌های خود و با تحمیل اقتضانات، محدودیت‌ها و فرصت‌های خود بر بازیگر انسانی از دو طریق تغییر در نگرش، بینش و حتی انگیزش انسان‌ها ایجاد انقلاب و تغییر در کنش‌های انسانی را موجب می‌شود. به‌طور طبیعی مطالعه ماهیت و کیفیت تأثیربخشی منابع محیطی بر عهده حوزه‌هایی چون سیاست داخلی، سیاست خارجی، مطالعات منطقه‌ای، روابط بین‌الملل، امنیت پژوهی و تاریخ سیاسی است. باین‌حال، سه‌بعدی بودن این الگو به معنای آن نیست که در هر فرایند همگرایانه‌ای، هر سه مؤلفه یادشده بالضروره می‌بایست نقش آفرینی کند، بلکه سخن از آن است که می‌توان عناصر یادشده را به‌عنوان منابع مؤثر احتمالی (اعم از حالت

تجمیعی و یا انفرادی) در دو فرایند یادشده موردنظر داشت. اگرچه به‌طور طبیعی همگرایی ریشه‌دار و مستمر عموم از ترکیب بیشترین یا تمامی مؤلفه‌های سه‌گانه فوق پدید می‌آید. ذکر این نکته ضروری است که به دلیل محدودیت در حجم مقاله، به دو مؤلفه از مؤلفه‌های سه‌گانه (انگیزشی و محیطی) پرداخته شده است. مهم‌ترین نقطه چارچوب نظری فوق در این مقاله ارتباط دهی و ایجاد کاربست نظریه در این پژوهش می‌باشد این ارتباط گیری بدین نحو است که برای ارتباط و همگرایی بین ایران و آذربایجان دو مؤلفه ایجاد همگرایی «انگیزشی و محیطی» بین دو حاکمیت می‌باشد و مدل مذکور سعی کرده است با استفاده از مؤلفه دو گانه در دو حکومت، راهکارهایی برای ارتباط عمیق پیدا کرده تا این دو کشور بتوانند روی خط ریل آن راهکارها قدم برداشته و همکاری‌های مثمر ثمری داشته باشند.

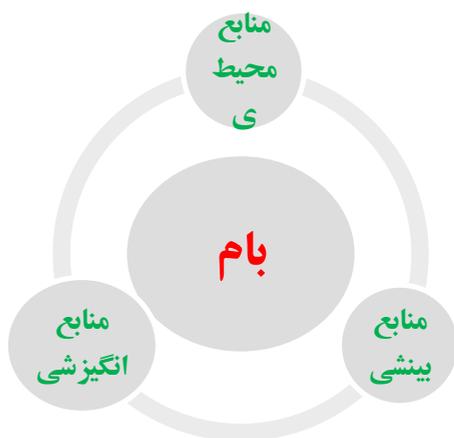
۳. روش تحقیق:

مقاله حاضر با بهره گیری از روش کتابخانه‌ای و مصاحبه نیمه ساختار مند، موضوع راهبردها و راهکارهای همگرایی در حوزه دیپلماسی رسمی میان جمهوری اسلامی ایران و جمهوری آذربایجان را مورد بررسی قرار می‌دهد لذا در این حوزه استفاده از منابع کتابخانه‌ای و مصاحبه از شخصیت‌های ایرانی و آذری

سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و... فعال در حوزه جمهوری آذربایجان، با رویکردها و سلیقه‌های مختلف همگرایانه در حوزه‌های علمی و اجتماعی به اندازه‌ای بود که بتوان از مطالب ارائه شده توسط آنها، به نتیجه و جمع بندی درستی رسید.

نکته مهم دیگری که در روش تحقیق حائز اهمیت است معیار انتخاب افراد برای مصاحبه می‌باشد که در این مقاله به دلیل موضوع دیپلماسی رسمی بین دو کشور از

شخصیت‌های سیاسی، فعال اجتماعی و فعال فرهنگی به عنوان مصاحبه شونده انتخاب شده است چون نیاز به داده‌هایی برای ارائه راهبرد و راهکار بود که می‌بایست از طیف‌های مختلف در این مقاله مصاحبه می‌شدند. همچنین روش تحلیل داده‌ها در رابطه با مصاحبه‌های انجام شده در نوشتار حاضر توسط

کدگذاری موضوعی و تحلیل مضمون انجام شده است.

زمینه‌های همگرایی جمهوری اسلامی ایران و جمهوری آذربایجان

ردیف	زمینه‌های همگرایی
۱	اشتراکات و پیوندهای تاریخی
۲	عامل سیاسی
۳	موضع آذربایجان درباره برنامه هسته‌ای ایران
۴	عوامل جغرافیایی
۵	اشتراک قومی و زبان واحد

زمینه‌های همگرایی

مجموعه‌ای از عوامل و زمینه‌ها در ایران و آذربایجان وجود دارد که این دو جامعه را به یک دیگر پیوند می‌زند و آنها را به سوی ارتباط بیشتر با یکدیگر سوق می‌دهد. این عوامل به عنوان عوامل تقویت کننده همگرایی بین این دو کشور شناخته می‌شود. این عوامل به شرح ذیل هستند:

۱) اشتراکات و پیوندهای تاریخی

مرور تاریخ دو جامعه ایران و جمهوری آذربایجان نشان می‌دهد این دو جامعه در دوره‌های مختلف تاریخی، تاریخ مشترکی را پشت سر گذاشته‌اند. این جمهوری قبل از استقلال، بخشی از اتحاد جماهیر شوروی و روسیه تزاری بود. اما قبل از آن و تا قرن ۱۹ میلادی (زمان جنگ‌های دوگانه ایران و روس) بخشی از کشور ایران بود. (تقی زاده دآوری، ۱۳۱۹: ۱۹).

مقصود از اشتراکات تاریخی این است که سرزمین جمهوری آذربایجان از اوایل سده شانزدهم یعنی از زمان تشکیل دولت ملی در ایران همراه با سایر نقاط ایران تحت حاکمیت دولت صفوی‌ها قرار داشت. بنابراین اگر دوره جدایی دو کشور از اوایل قرن سیزدهم و همچنین دوره‌های شبه استقلالی یا نیمه استقلالی آذربایجان در سده‌های پیش از صفوی‌ها را در نظر بگیریم، ملاحظه می‌شود که ایران و آذربایجان سابقه تاریخی مشترک حدود هزارساله دارند و از این رو دارای میراث‌های تاریخی مشترک هستند. امروزه نمونه‌های زیادی در دسترس است که بیانگر میراث مشترک دو ملت می‌باشد. وجود شعرا و بزرگانی مانند نظامی گنجوی، خاقانی شیروانی و اندیشمندان مسلمانی همچون لنکرانی و نخجوانی و صدها

نمونه دیگر خود دلایل محکمی بر وجود سابقه تاریخی مشترک دو ملت ایران و آذربایجان است.

(افضلی، رشیدی، متقی، ۱۳۹۱؛ ۹-۱۹) (زارع شاهمرسی، ۱۳۸۵؛ ۷۲)

روابط دو کشور با توجه به اشتراکات تاریخی و فرهنگی دو طرف زمینه بسیار مناسبی برای توسعه بیش‌تر دارد. طبعاً وجود علاقه‌های تاریخی و فرهنگی میان ایران و جمهوری آذربایجان در مقایسه با دیگر زمینه‌های همکاری بستر مساعدتری را برای توسعه روابط دو طرف فراهم می‌کند، به نحوی که می‌توان با مبنا قرار دادن آن در سطح وسیعی همکاری‌های متقابل سیاسی، اقتصادی، بازرگانی و... را بهبود بخشید. بنابراین به هنگام بحث درباره متغیرها و شاخص‌های انسجام اجتماعی میان دو کشور ایران و آذربایجان می‌باید میراث مشترک تاریخی و فرهنگی را یک عنصر مثبت و سازنده در روابط طرفین ارزیابی کرد. (امیری، ۱۳۹۰؛ ۲۵۵-۲۵۶) (نجفی، فقیه حقانی، ۱۳۸۴؛ ۹۱)

(امیراحمدیان، ۱۳۸۴؛ ۶۹)

مطالعه روابط تاریخی دو کشور ایران و جمهوری آذربایجان نشان می‌دهد که تعاملات مردمان و حکومت‌های دو کشور ریشه در تاریخ طولانی در دوران باستان دارد. با توجه به اینکه فرهنگ، هویت و ارزش‌های حاکم بر یک جامعه در طول تاریخ و در فرایند گذر زمان شکل می‌گیرد تاریخ مشترک دو ملت ایران و جمهوری آذربایجان یکی از عوامل همگرایی آنها به حساب می‌آید. شیوع و ترویج مذهب تشیع که از زمان شاه اسماعیل صفوی در منطقه قفقاز آغاز شد، زمینه پیوند منسجم‌تر بین این دو جامعه شیعی را بوجود آورد. این تاریخ مشترک موجب شده است تا مردم دو جامعه شیعی، سرگذشت مشترکی را پشت سر خود ببینند و از نظر فرهنگی، هویتی و برخوردار از ارزش‌های تاریخی و اجتماعی اشتراکات فراوانی در بین خود بیابند. از این رو احساس قرابت و نزدیکی به یکدیگر می‌کنند و به سوی همگرایی تمایل می‌یابند. (امیری، ۱۳۹۰؛ ۲۵۵-۲۵۶)

۲) عامل سیاسی

گرچه برخی از رویدادهای سیاسی در تاریخ موجب جدایی بین دو جامعه ایران و جمهوری آذربایجان شده است اما برخی از عوامل سیاسی در تاریخ معاصر عاملی برای تقویت همگرایی این دو حکومت به حساب می‌آید. در فرآیند فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی و استقلال جمهوری آذربایجان، جمهوری اسلامی ایران اولین کشوری بود که استقلال جمهوری آذربایجان را در دی ماه ۱۳۷۰ به رسمیت شناخت و روابط سیاسی خود را با این جمهوری از سطح کنسولگری به سفارتخانه ارتقا داد. این اقدام عاملی شد که دولت و ملت تازه استقلال یافته جمهوری آذربایجان دولت و ملت ایران را دوست و حامی خود

بیابند. از این رو موجب حسن ظن و ایجاد احساس دوستی بین ملت جمهوری آذربایجان با جامعه ایران گردید. پس از آن همکاری‌های سیاسی دو کشور افزایش یافت. دو کشور در چارچوب همکاری‌های دوجانبه و چندجانبه به همکاری با یکدیگر پرداختند. (تقی زاده داور، ۱۳۸۹؛ ۳۳۸) در شرایط موجود دو کشور ایران و جمهوری آذربایجان دو عضو سازمان اکو و همچنین سازمان همکاری اسلامی هستند که در طول سه دهه گذشته تعاملات نسبتاً مناسبی را با یکدیگر داشته‌اند. اگرچه این روابط در پیچ و خم و فراز و نشیب‌های مختلفی گرفتار شده است. اما همواره تداوم یافته و تقویت شده است.

۳) موضع آذربایجان در قبال برنامه هسته‌ای ایران

بنابر نظریه واقع‌گرایی تدافعی سطحی از همکاری بین دولت‌ها قابل تصدیق است و نمی‌توان گفت که سود یک دولت در عرصه بین‌الملل حتماً زیان دولت دیگر را در پی دارد. در واقع با وجود اختلافات بین ایران و آذربایجان در طول بیش از سه دهه گذشته، برخی اقدامات و مواضع دو کشور باعث بهبودی روابط دو کشور و آغاز دوره‌ای جدید در روابط سیاسی دو کشور شده است. به عنوان مثال در حالی که اکثر کشورها به اقدامات هسته‌ای ایران بدبین بودند و این کشور را به دلیل فشارهای اتحادیه اروپا و امریکا طرد کردند، اما حکومت آذربایجان موضع مثبتی را در مورد خواسته‌های هسته‌ای ایران اتخاذ کرد. باکو اعلام کرد باید راه حل دیپلماتیک برای حل و فصل این موضوع در نظر گرفته شود و تأکید کردند که ایران حق دارد که برنامه صلح آمیز هسته‌ای را گسترش دهد.

رئیس جمهور آذربایجان الهام علی اف اعلام کرد که راه حل شورای امنیت سازمان ملل متحد علیه ایران می‌تواند خطرناک باشد. همچنین آذربایجان در رأی گیری سازمان بین‌المللی انرژی اتمی که در مورد اقدامات ضدایران بود، شرکت نکرد. در واقع نماینده آذربایجان جلسه را زمانی که رأی گیری آغاز شد، ترک کرد، در عوض ایران نیز ویزا را برای ورود مردم آذربایجان به ایران لغو نمود (Koolae, 2014. 24-26) در سال ۲۰۱۷ نیز پس از مواضع ضدایرانی ترامپ و تلاش امریکا برای از سرگیری تحریمات دوباره علیه جمهوری اسلامی ایران علی حسن اف، معاون سیاسی رئیس جمهور آذربایجان ضمن اشاره به برخی فشارهای سیاسی بر جمهوری آذربایجان اظهار داشت: فشارهای سیاسی وارد به جمهوری آذربایجان برای همقطار شدن با تحریم‌های اعمال شده علیه ایران از طرف امریکا تأثیرگذار نخواهد بود. (<http://www.anaj.ir/News1397.2.11>)

۴ عوامل جغرافیایی

متغیر همسایگی در روابط میان کشورها اهمیت زیادی دارد و از ابعاد مختلفی می‌توان به این موضوع پرداخت. اهمیت این متغیر در روابط بین‌الملل از نظر متخصصین روابط بین‌الملل نیز دور نمانده و به هنگام بحث از نظریه‌های همگرایی و واگرایی نقش این عامل در محور توجهات کارشناسان قرار می‌گیرد. عامل همسایگی در روابط میان دولت‌ها به قدری مؤثر است که در بعضی موارد سیاست خارجی دولت‌های همسایه را نسبت به یکدیگر تعیین می‌کند. همسایگی ایران و جمهوری آذربایجان نیز تأثیر قطعی بر کیفیت روابط میان آن‌ها دارد. ایران و جمهوری آذربایجان نزدیک به ۷۰۰ کیلومتر مرز مشترک دارند. پس از استقلال جمهوری آذربایجان رفت و آمدهای مرزی میان دو کشور به مقدار قابل ملاحظه‌ای افزایش یافت (افضلی، رشیدی، متقی، ۱۳۹۱: ۳) و روابط خویشاوندی و دوستی در مرز ایران و آذربایجان رو به توسعه نهاد. در همان سال‌های اولیه استقلال آذربایجان طبق موافقت نامه دو طرف ساکنین مناطق مرزی توانستند تا عمق ۴۵ کیلومتری بدون ویزا در طول سال ۴ نوبت پانزده روزه از کشور مقابل دیدن کنند. بخش دیگری از تأثیر عامل جغرافیا و هم جواری دو کشور بر روابط دوجانبه مربوط به تسهیل ارتباطات بازرگانی و اقتصادی میان آن‌ها است. (مختاری هشی، ۱۳۸۷؛ ۱۳۰-۱۷۹)

مجموعه این ظرفیت‌ها و سایر زمینه‌های همکاری میان ایران و آذربایجان به واسطه هم جواری و همسایگی دو کشور تسهیل و تأمین شده است. لذا عامل جغرافیا در صورت عدم وجود عوامل تنش‌زا در روابط دو کشور به صورت بالقوه می‌تواند نقش مثبت و مؤثر تلقی شود. (امیری، ۱۳۹۰: ۲۵۶-۲۵۷)

عوامل ژئوپولیتیک نیز دو جامعه را به یکدیگر پیوند زده و آنها را برای همگرایی با یکدیگر ترغیب می‌کند. «جمهوری آذربایجان کشور محصور است که به رغم دارا بودن خط ساحلی در دریای خزر، از دسترسی به دریای آزاد محروم است. بهترین راه ترانزیت این جمهوری به اقیانوس از طریق جمهوری اسلامی ایران میسر است. در این رابطه جمهوری آذربایجان خود کشور ترانزیتی برای جمهوری‌های گرجستان و فدراتیو روسیه جهت عبور از ایران و رسیدن به اقیانوس هند و خلیج فارس است» این وضعیت جامعه جمهوری آذربایجان را برای تأمین نیازهایش به ایران نیازمند کرده است. (اسدی کیا، ۱۳۷۴؛ ۳۳)

از طرف دیگر موقعیت این جمهوری نسبت به همسایگان غربی‌اش وضعیت بهتری است. جمهوری‌های گرجستان و ارمنستان و حتی ترکیه می‌توانند از طریق این جمهوری و عبور از دریای خزر راه مناسبی جهت دسترسی و ارتباط با جمهوری‌های آسیای مرکزی از جمله تاجیکستان، قرقیزستان و ازبکستان و ترکمنستان در

ساحل شرقی دریای خزر در اختیار داشته باشند این وضعیت موجب شده است تا ایران برای ارتباط با برخی همسایگان آذربایجان مانند گرجستان و ارمنستان به جمهوری آذربایجان نیازمند باشد. (همان، ۳۳-۳۴)

با در نظر گرفتن اهمیت ژئوپلیتیکی جمهوری آذربایجان برای ایران و اهمیت ایران برای جمهوری آذربایجان، این دو کشور نیازمند ارتباط و گسترش روابط با یکدیگر هستند. این وضعیت این نیاز و ضرورت را بوجود آورده که تلاش کنند تا با یکدیگر ارتباط برقرار کنند و از طریق ارتباط با یکدیگر به منافع مشترک دست یابند و بر مشکلات غلبه نمایند. نگاه مثبت ایران و جمهوری آذربایجان به یکدیگر از یک سو و نیازهای متقابل آنها به یکدیگر از سوی دیگر، موجب بروز نگرش و موضع گیری‌های مثبت از سوی ایران و جمهوری آذربایجان نسبت به یکدیگر شده است. نتیجه این وضعیت این بود که در فرایند اعلام استقلال جمهوری آذربایجان، ایران از استقلال این جمهوری حمایت کرد و به عنوان اولین کشور استقلال آن را به رسمیت شناخت و جمهوری آذربایجان نیز در موارد مختلف در ارتباط با مسائل مرتبط با ایران، از ایران حمایت کرده‌اند.

۵) اشتراک قومی و زبان واحد

عوامل متعدد اجتماعی و فرهنگی نیز ایران و جمهوری آذربایجان را به یکدیگر پیوند می‌زند و موجب همگرایی بین آنها می‌شود. در میان عوامل اجتماعی یکی از آنها درهم تنیدگی و پیوند خوردن اقوام مختلفی است که در ایران و در جمهوری آذربایجان زندگی می‌کنند. اقوام مختلفی که در این سرزمین‌ها زندگی می‌کرده‌اند در طول تاریخ آنچنان با هم در آمیخته‌اند که آنها خود را از اقوام مختلف و متفاوت به حساب نمی‌آورند. بیشتر جمعیت جمهوری آذربایجان آذری‌اند. عده‌ای بر این نظرند که آذری‌ها از قوم ترک هستند. (تقی زاده دآوری، ۱۳۸۹؛ ۱۰) به نوشته دایرةالمعارف بزرگ اسلامی «در این قوم (آذربایجانی)، عنصر غالب ترک که پیامد مهاجرت اقوام ترک - به‌ویژه سلجوقیانِ آغوز در سده ۱۱ م/۵ ق - به این سرزمین است، با ساکنان کهن این سرزمین، یعنی ایرانیان و دیگر مردمانی که از روزگار باستان در ماوراء قفقاز می‌زیسته‌اند، ترکیب شده‌است». (نسیانزه، ۲۰۰۲، قابل دسترس در: <http://www.eva.mpg.de/genetics/pdf/Y-paper.pdf>) با توجه به این اختلاط و ترکیب شدگی اقوام، جدایی‌های قومی رنگ باخته است. ضمن آنکه با توجه به حاکمیت ایران در دوره‌های مختلف تاریخی بر جمهوری آذربایجان مردمان این سرزمین به عنوان بخشی از جمعیت ایران در موقعیت ممتازی می‌زیستند. «ترکهای آذربایجان زمانی که به صورت‌های مختلف وابسته به ایران بوده‌اند به صورت نیمه مستقل می‌زیستند، نه مانند یک ملت محکوم، بلکه به صورت عنصر حاکم زندگی می‌کردند. زیرا قرن‌ها

بود که طبقه حاکمه ایران را ترک‌ها تشکیل می‌دادند» اختلاط‌های قومی و ترکیب شدن جمعیت‌های این سرزمین‌ها باعث شده تا آنها نسبت به یکدیگر احساس بیگانگی نداشته باشند. این وضعیت ارتباط سهل و آسان مردمان دو جامعه را در مقاطع مختلف تاریخی فراهم آورده است. (رسول زاده، ۱۳۸۰؛ ۱۳-۲۳)

راهکارهای دیپلماسی رسمی در راستای همگرایی ج ا ایران و ج آذربایجان

راهکارها	موضوع
(۱) پیمان قضایی	دیپلماسی رسمی و همگرایی جمهوری اسلامی ایران و جمهوری آذربایجان
(۲) استفاده از دیپلماسی همسران سفرا	
(۳) همکاری در مبارزه با تروریسم و افراط‌گرایی	
(۴) استفاده از دیپلمات‌های با تجربه و آذری زبان	
(۵) تعامل در حفاظت از مرزهای دو کشور	
(۶) عدم اجازه فعالیت به نیروهای قوم‌گرا و تجزیه طلب	
(۷) فعال بودن دیپلماسی پارلمانی	

راهکارهای دیپلماسی رسمی

(۱) پیمان قضایی

جمهوری اسلامی ایران و جمهوری آذربایجان مرز خاکی (۶۸۹ کیلومتر) و آبی زیادی با هم دارند و طبیعتاً مواردی اتفاق می‌افتد که برخی عناصر از این مرزهای طولانی سوءاستفاده کرده و اموری از جمله قاچاق، دزدی و... را مرتکب می‌شوند و یا اینکه در کشور مقابل دچار جرمی محرز شده و باعث می‌شود که امور قضایی برای آن در همان کشور صورت گیرد طبیعی است این نوع شرارت‌ها از تبعه هر کشور در کشور دیگری باعث سوتفاهم کشورهای متقابل شود و یا اینکه وقتی زندانیان با تبادلی به کشور خود برگردانده می‌شوند احتمالاً آزاد شده یا تخفیفی درباره مجازات آنها صورت گیرد، به خاطر همین کشورها اصولاً به همدیگر در این موضوع اعتماد نکرده و سعی دارند زندانیان در هر کشوری که جرمی مرتکب شده‌اند مجازات خود را تحمل کنند لذا برای عدم ورود به این نوع مشکلات که تبعات بدبینی به همراه خواهد داشت ضروری است تدابیری و چارچوبی در حوزه امنیتی دیده شود که بتوان در قالب آن تدابیر و چارچوب امور قضایی را حل و فصل کرد. چون این موضوع برای کشور ایران و آذربایجان از اهمیت بالایی نیز برخوردار است از طرفی ایران به آبهای آزاد راه دارد که می‌تواند یکی از راههای قاچاق مواد مخدر باشد گرچه ایران تمام قد در حوزه قاچاق مواد مخدر مبارزه شدید می‌کند و

قوانین سختی برای حمل مواد مخدر در قوانین خود دارد و از طرفی نیز هر سال شهداء زیادی را در حوزه مبارزه با قاچاق مواد مخدر دارد از طرفی آذربایجان نیز دوازده اروپا محسوب شده و انواع قاچاق و... نیز از این کشور می‌توان به اروپا قاچاق کرد و یا خروج غیر قانونی عده‌ای که به هر نحوی از ایران فرار می‌کنند، لذا در این موضوع قوه قضائیه جمهوری اسلامی ایران با قوه قضائیه جمهوری آذربایجان می‌توانند پیمان قضایی ببندند و تحت این پیمان قضایی اموری که به صورت مشترک به دو کشور مربوط می‌شود را حل فصل کنند یا اینکه می‌توانند یک دادگاه صالحی ذیل دو قوه قضائیه تشکیل داده تا پرونده‌های قضایی شهروندان همدیگر را که در کشور مقابل دچار جرم شده‌اند بررسی نمایند. در کنار اقدامات فوق، جمهوری اسلامی ایران و جمهوری آذربایجان می‌توانند دانشکده قضایی در دو کشور راه‌اندازی نمایند تا از ظرفیت‌های یکدیگر در تربیت قضات با تجربه یا با برگزارداری دوره‌های پودمانی کوتاه مدت برای دانش‌افزایی برخی دیگر از قضات و آشنایی با فضای منطقه و انواع جرم‌هایی که در این حوزه خاص صورت می‌گیرد اطلاعات کافی به دست بیاورند، قطعاً تربیت نیروی خاص برای این حوزه در دانشکده قضایی که برای این منظور تأسیس می‌شود یکی از مهم‌ترین راهکاری است که می‌تواند قضات آشنا به مقتضیات کشور مقابل در پرونده خاص ارجاعی از این کشور ورود کرده و بتواند مشکل را به راحتی حل نماید.

۲) استفاده از دیپلماسی همسران سفرا

یکی از مهم‌ترین ظرفیت‌های دیپلماسی رسمی در کشورها حضور سفرا برای برقراری ارتباط و پیشبرد اهداف کشور سفیر است در کنار این همسران سفرا در طول چند سال که سفیر مستقر در کشور مورد نظر مشغول فعالیت می‌باشد با سفرا در آن کشور حضور دارند حضور زن سفیر و برگزاری مراسمات و جلسات مختلفی با زنان صاحب منصبان آن کشور، زنان نخبه، زنان صاحب منصب و... در آن کشور بزرگترین ظرفیت برای ایجاد روابط دوستانه، معرفی فرهنگ و تمدن غنی کشور و همچنین برای جذب توریست و تبیین جاذبه‌های گردشگری نقش به‌سزایی را ایفا نماید، در نهایت اینکه همسر سفیر سیاسی در کنار سفیر فعالیت‌های فرهنگی و اجتماعی زیادی برای پیشبرد اهداف کشور انجام دهند این نمونه در کشور آذربایجان بهترین و سهل‌الوصول‌ترین کارکرد را می‌تواند داشته باشد به لحاظ قرابت‌های فرهنگی، تاریخی و مذهبی زیادی که دو دولت - ملت با هم دارند همسران سفرا در تبادل فرهنگ‌ها، آئین‌های سنتی و مذهبی و... بهترین بازوی سفیر کشور جمهوری اسلامی ایران و جمهوری آذربایجان در کشورهای یکدیگر هستند.

۳ همکاری در مبارزه با تروریسم و افراط‌گرایی

تروریسم و افراط‌گرایی و همچنین تکفیر بیش از یک دهه است که به صورت ملموس مسلمانان را به همدیگر مشغول کرده است و کشورهای مسلمان از خونریزی‌های یک عده افراد سطحی نگر و دگم در درون اسلام جریحه دار هستند اتفاقاتی که در عراق، سوریه، افغانستان، برخی کشورهای آفریقایی و... رخ می‌دهد دو پیامد برای جهان اسلام داشت، اولین پیامد آن جریحه دار کردن قلوب مؤمنین و مسلمانان بود که علمکرد آنان با نام اسلام و پیامبر (ص) قلب هر مسلمانی را به درد آورد پیامد دوم آن باعث ریختن آبروی مسلمانان در بین سایر ادیان و ملت‌ها بود که آنها چنین برداشت کردند که قرائت اسلام از حکومت داری و اسلام سیاسی یعنی تفکیر، کشتن و ریختن خون یکدیگر است در حالی که این نوع تفکر زائیده افرادی بود که برداشت خاص از روایات جعلی داشتند و تابع تفکرات معلوم الحالی مانند ابن تیمه و... بودند، با ذکر موارد فوق کشور جمهوری آذربایجان و ایران دارای اقلیتی از برادران اهل سنت است که با شیعیان به صورت مسالمت‌آمیز زندگی می‌کنند اما وهابیت از اوایل سال ۲۰۰۰ شروع به فعالیت در این کشور کرده و تعدادی را نیز جذب خود کردند و در سال ۲۰۱۱ تعدادی از جذب شدگان از مسیر ترکیه به سوریه رفته و در جرگه داعشیان در آمدند و زنگ خطر تکفیر و اراهایی در آذربایجان به صدا در آمد و از طرفی نیز تعدادی اقلیت از جمعیت ایران را نیز اهل سنت تشکیل می‌دهد که در سیستان و بلوچستان، شمال غربی، کردستان ساکن هستند خطر این می‌رفت که رفته رفته اینها نیز جذب گروه‌های تکفیری شده و برای امنیت ملی کشور مشکلاتی را ایجاد کنند، لذا ایران و آذربایجان به لحاظ اینکه مرزهای طولانی با هم دارند و امنیت هر دو کشور در حوزه تروریست و تکفیر به هم تنیده شده است و برای اینکه افراطیون از مرزهای این دو کشور برای مقاصد شوم خود سوءاستفاده نکنند ضروری است که در امر مقابله با تکفیر و همچنین در راستای پیشگیری از به خطر افتادن امنیت منطقه همکاری سودمند داشته باشند، قطعاً خطر افراط‌گرایی دینی خطری منطقه‌ای است و همه کشورهای منطقه به خصوص ایران و آذربایجان باید نسبت به آن حساس باشند و برای مقابله با آن احساس مسئولیت کرده و برنامه‌های منسجمی با هم در این مورد داشته باشند.

۴ استفاده از دیپلمات‌های با تجربه و آذری زبان

یکی از مهم‌ترین عامل در ارتباط عمیق در سیاست خارجی دو کشور استفاده از دیپلمات‌های با تجربه و آشنا با منطقه می‌باشد، چون ارتباط خوب و قوی و یا سردی در ارتباط بیشتر به دیپلمات یا سفیر،

کاردار و... که در کشور مقابل مشغول مأموریت هست بستگی دارد، اگر دیپلمات خوب و حرفه‌ای باشد اجازه نمی‌دهد مشکلات جزئی و کوچک تبدیل به مشکلات بزرگ شود اما اگر در عوض دیپلمات ضعیف باشد با کوچکترین مشکل رابطه دو کشور با مشکل مواجه شده و ارتباط دو کشور به سردی سوق پیدا می‌کند، درباره ایران و آذربایجان علاوه بر قوی بودن دیپلمات، اگر دیپلمات مورد نظر آذری زبان باشد در ارتباط گیری تقریباً ۵۰ درصد مشکل حل شده است چون اگر دیپلمات و سفیر به زبان آذری مسلط باشد به دلیل قرابت زبانی که سفیر با کشور آذربایجان دارد حس قرابتی نسبت به یکدیگر پیدا می‌کنند البته سفیر و دیپلمات باید دقت کند که این موارد باعث ایجاد موارد احساسی نشود که کم و کاستی در اجرای مأموریت ایجاد شود، لذا انتخاب سفیر آذری زبان موجب ایجاد حس مشترک و درک دقیق از ارائه مفاهیم و صحبت‌های مشترک می‌شود و در ارتباط گیری با کشور آذربایجان راحت‌تر و مثمر‌تر خواهد بود در نهایت باعث خواهد شد که حرف‌های متقابل به درستی درک شود و رفته رفته ارتباطات عمیق و قوی خواهد شد.

۵) تعامل در حفاظت از مرزهای دو کشور

وقتی که دو کشور خط مرزی زیادی با هم داشته باشند یکی از مشکلاتی که احتمال می‌رود در بین آنها رخ دهد اموری از قبیل: مناقشه مرزی، خروج غیر قانونی، قاچاق، عبور و مرور مرز نشینان به صورت غیر رسمی و... باشد که در مناسبات و ارتباط بین دو کشور تأثیر فراوانی دارد، ایران و آذربایجان با داشتن حدود ۷۰۰ کیلومتر مرز این امر برای هر دو کشور مهم بوده و می‌بایست برای این موضوع تدابیر بهتری و دقیق‌تری اندیشیده شود چون در این مرزها عده‌ای به صورت غیر رسمی یا قاچاق برای هر علتی از مرزهای یکدیگر خارج یا وارد می‌شود که نتیجه این قبیل خروج و ورود غیر رسمی برای دو کشور در حوزه‌های دیپلماتیک و... مشکل ساز شود، لذا برای دوری و پرهیز از درگیری در بین مرزبانان دو کشور اموری برپا تعامل در حفاظت از مرزهای دو کشور انجام گیرد، یکی از موادی که می‌توان در این موضوع انجام داد برگزاری نشست‌های ماهانه روسای مرزی دو کشور در سرحدات دو دولت برای تعامل بهتر و حل و فصل کردن مشکلات مرزی بین این دو کشور باشد، همچنین ارائه تجربیات به همدیگر در نشست‌ها مرزدارانی نیز می‌تواند بزرگترین دست آوردی برای دو کشور داشته باشد در کنار آنها دعوت از مرزبانان کشور آذربایجان و برعکس برای بازدید از کشوری یکدیگر برای اطلاع از فرهنگ و روش و سنت‌های زندگی و دانش‌افزایی در راستای امور مرزی، نوع تعاملات، منافع و مضرات ارتباط و عدم ارتباط با کشور همسایه و... برای مرزبانان یکدیگر مهم بوده و می‌تواند تأثیر به‌سزایی در امور مرزدارانی داشته باشد،

این امور باعث می‌شود که مرزبانان دو کشور نسبت به همدیگر اطلاعات و آگاهی لازم را داشته باشند و در نوع تعامل رعایت انصاف و حس مسالمت‌آمیز داشته و از تنش و درگیری در ایجاد مشکلات جزئی پرهیز کنند و سعی می‌کنند با طرف مقابل خود با دید انسان دوستی و بردار مسلمان همدیگر را درک کنند.

۶) عدم اجازه فعالیت به نیروهای قوم‌گرا و تجزیه طلب

در بین اقوام جمهوری اسلامی ایران و جمهوری آذربایجان طبیعتاً عده‌ای وجود دارد که همیشه ساز مخالف زده و دنبال قوم‌گرایی، شعارهای ناسیونالیستی، و تجزیه طلبی را سر می‌دهند مصداق این افراد در ایران تجزیه طلب‌های پان ترکیست و در آذربایجان نیز همچنین پان ترکیست‌های آذری همیشه فعال هستند، پان ترکیست‌ها همچنان که در بالا ذکر شد داعیه و آرزوی دارند مانند حکومت عثمانی سابق که بر خیلی از مرزهای جهان اسلامی تسلط داشت تشکیل شود و برای خود نقشه و حدود و صغور مرزی نیز ترسیم کردند که از شامل: ترکیه، قفقاز، بخشی از ایران، بخشی از عراق، بخشی از روسیه، و بخشی از آسیای میانه را شامل می‌شود، لذا گروه‌های تجزیه طلب پان ترک در کشورهایی که ذکر شد کم و بیش به صورت دائمی در تلاش احیاء آرزوی خود هستند و از هیچ فعالیت، سخن، رفتار و... دریغ نمی‌کنند، لذا کشور ایران و آذربایجان که مرز طولانی آبی و خاکی با هم دارند باید در این موضوع همدیگر را یاری کنند و اجازه ندهند این قبیل گروه‌ها امنیت ملی آنها را به خطر بیندازند چون امنیت ملی و مرزهای دو کشور به همدیگر گره خورده است، و قرابت زبانی در هر دو کشور حساسیت این موضوع را دو چندان می‌کند، لذا مهم‌ترین کار عدم اجازه فعالیت و برخورد شدید با چنین گروه‌های قوم‌گرا و تجزیه طلب می‌باشد، چون فعالیت و قدرت گرفتن این فعالیت‌ها هم به ضرر حاکمیت سیاسی دو کشور و هم به ضرر هر دو ملت می‌باشد.

۷) فعال بودن دیپلماسی پارلمانی

مجلس و پارلمان در هر کشوری مهم‌ترین جایگاه برای تصمیم‌گیری‌های کلان و در حوزه داخلی و خارجی و همچنین ارتباط‌گیری‌ها، قراردادهای، پیمان‌ها و... می‌باشد، یکی از مهم‌ترین نکته در این حوزه ارتباط‌گیری و رایزنی پارلمانی در امور بین‌المللی است چون موضوع دیپلماسی پارلمانی مهم‌ترین مقوله در تحولات بین‌المللی است چون در این سطح از دیپلماسی نمایندگان ملت که مستقیماً توسط مردم انتخاب شده‌اند منافع ملت را در چهار حوزه: اقتصادی، سیاسی، علمی - فرهنگی و اجتماعی در سطح بین‌المللی در نظر می‌گیرند و در این امور با پارلمان‌های سایر کشورها ارتباط برقرار کرده و پیگیر منافع

ملی و گسترش سطح روابط بین ملت‌ها می‌باشند نکته مهم دیگر اینکه هر چقدر سطح همکاری‌های مجلس در این حوزه‌ها افزایش پیدا کند پشتوانه محکمی برای مناسبات سیاسی در حوزه‌های چهار گانه مذکور خواهد بود، چون هر چقدر ارتباطات میان پارلمانی گسترش پیدا کند و سطح دیپلماسی در حد پارلمانی تقویت شود قوانینی که نمایندگان دو کشور درباره ارتباط میان دو دولت - ملت تصویب می‌کنند به نفع هر دو بوده و زندگی با مسالمت بیشتری را برای هر دو در کنار هم رقم خواهد زد، در این سپهر ایران و آذربایجان اگر ارتباطات و دیپلماسی پارلمانی را تقویت کنند در تمامی مناسبات: سیاسی، علمی - فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی اکثر مشکلات برطرف شده و ارتباط و مناسبات سیاسی از طریق دولت نیز به راحتی شکل خواهد گرفت، چون پارلمان در خیلی از سیاست‌ها و همچنین سطح سیاست‌ها را برای دولت و حاکمیت مشخص می‌کند.

جدل شماره یک

(مضامین شناسایی شده از تحلیل مصاحبه‌های نیمه ساختارمند درباره دیپلماسی رسمی ج ایران و ج آذربایجان)

ردیف	مصاحبه شوندهگان	سال	موضوع	یافته‌های مصاحبه
۱	دکتر محمدجواد ظریف، وزیر امور خارجه سابق جمهوری اسلامی ایران	۱۴۰۰	دیپلماسی / سیاسی / اقتصادی / اجتماعی	ارتباطات اقتصادی، سیاسی، ورزشی و روابط خارجی و تجاری و کریدورها و سرمایه گذاری، اشتراک زبانی و سنتی، رسوم و عادات، حمایت از تمامیت ارضی یکدیگر، کریدور شمال به جنوب، توریست سلامت و صنایع، همکاری در حوزه ورزشی و استفاده از پتانسل بانوان، رسانه، ساحل مشترک آبی و خاکی، نکوداشت بزرگان ادبی و فرهنگی دو کشور، شعراء آذری زبان، برگزاری کرسی‌های علمی درباره تاریخ مشترک
۲	محسن پاک آیین سفیر سابق جمهوری اسلامی ایران در آذربایجان	۱۴۰۰	دیپلماسی / سیاسی / اقتصادی / اجتماعی	حمایت از تمامیت ارضی یکدیگر، برنامه‌های فرهنگی و مذهبی، ارتباطات اقتصادی، کریدور شمال به جنوب، سیاسی، شعراء آذری زبان، ورزشی و روابط خارجی و تجاری و کریدورها و سرمایه گذاری، شعر و ادبیات توریست سلامت و صنایع، همکاری در حوزه ورزشی و استفاده از پتانسل بانوان، اشتراک زبانی، رسوم و عادات، اشتراک در سبک زندگی، توریست مذهبی، رسانه، فرهنگی، سنتی، نکوداشت

ردیف	مصاحبه شوندهگان	سال	موضوع	یافته‌های مصاحبه
				بزرگان ادبی و فرهنگی دو کشور، ساحل مشترک آبی و خاکی، موسیقی مشترک، برگزاری کرسی‌های علمی درباره تاریخ مشترک
۳	سید عباس موسوی سفیر فعلی جمهوری اسلامی ایران در آذربایجان	۱۴۰۰	دیپلماسی / سیاسی / اقتصادی / اجتماعی	حمایت از تمامیت ارضی یکدیگر، ارتباطات اقتصادی، سیاسی، ورزشی و روابط خارجی و تجاری و کریدورها و سرمایه گذاری، کریدور شمال به جنوب، شعر و ادبیات توریست سلامت و صنایع، ساحل مشترک آبی و خاکی، همکاری در حوزه ورزشی و استفاده از پتانسل بانوان، فرهنگی، سنتی، رسوم و عادات، نکوداشت بزرگان ادبی و فرهنگی دو کشور، اشتراک در سبک زندگی، موسیقی مشترک، برگزاری کرسی‌های علمی درباره تاریخ مشترک
۴	علیرضا بیگدلی سفیر اسبق ایران در جمهوری آذربایجان	۱۴۰۰	دیپلماسی / سیاسی / اقتصادی / اجتماعی	حمایت از تمامیت ارضی یکدیگر، ارتباطات اقتصادی، سیاسی، کریدور شمال به جنوب، ورزشی و روابط خارجی و تجاری و کریدورها و سرمایه گذاری، ساحل مشترک آبی و خاکی، اشتراک زبانی، توریست سلامت و صنایع همکاری در حوزه ورزشی و استفاده از پتانسل بانوان
۵	محمدباقر بهرامی، سفیر اسبق ایران در جمهوری آذربایجان	۱۴۰۰	دیپلماسی / سیاسی / اقتصادی / اجتماعی	حمایت از تمامیت ارضی یکدیگر، ارتباطات اقتصادی، سیاسی، ورزشی و روابط خارجی و تجاری و کریدورها و سرمایه گذاری، کریدور شمال به جنوب، ساحل مشترک آبی و خاکی، توریست سلامت شعر و ادبیات و صنایع، همکاری در حوزه ورزشی و استفاده از پتانسل بانوان، موسیقی سنتی مشترک
۶	دکتر عباس عزیزی، رئیس دفتر قم سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی	۱۴۰۰	فرهنگی / اجتماعی	حمایت از تمامیت ارضی یکدیگر، ارتباطات فرهنگی، دینی و مذهبی و سنتی، همکاری‌های سیاسی، اقتصادی، تجاری، صنایع و کریدور، حضور بانوان، ساحل مشترک آبی و خاکی، کریدور شمال به جنوب، همکاری ورزشی، برنامه‌های فرهنگی و مذهبی، شعراء آذری زبان، شعر و ادبیات رسوم و عادات، اشتراک در سبک زندگی، اشتراک زبانی، نکوداشت بزرگان ادبی و فرهنگی دو کشور، موسیقی سنتی مشترک، برگزاری کرسی‌های علمی درباره تاریخ مشترک

ردیف	مصاحبه شوندهگان	سال	موضوع	یافته‌های مصاحبه
۷	محمدرضا جباری امام‌جمعه شهر شوط در استان آذربایجان غربی	۱۴۰۳	فرهنگی / مذهبی	حمایت از تمامیت ارضی یکدیگر، ارتباطات فرهنگی، دینی و مذهبی و سنتی، توریست سلامت، رسوم و عادات، ساحل مشترک آبی و خاکی، اشتراک زبانی، همکاری رسانه‌ای، اشتراک در سبک زندگی، شعر و ادبیات، برنامه‌های فرهنگی و مذهبی، شعراء آذری زبان، نکوداشت بزرگان ادبی و فرهنگی دو کشور، برگزاری کرسی‌های علمی درباره تاریخ مشترک
۸	دکتر عبدالرضا راشد کارشناس ارشد مطالعات منطقه‌ای	۱۴۰۳	دیپلماسی / سیاسی / اقتصادی / اجتماعی	حمایت از تمامیت ارضی یکدیگر، ارتباطات سیاسی، مرادودات اقتصادی، کریدورها، روابط خارجی، شعر و ادبیات اشتراک زبانی، مناسبات اجتماعی، شعراء آذری زبان، ساحل مشترک آبی و خاکی، فرهنگی، سنتی و آداب و رسوم مذهبی، رسوم و عادات، اشتراک در سبک زندگی، توریست سلامت، توریست مذهبی، ظرفیت بانوان، موسیقی مشترک نکوداشت بزرگان ادبی و فرهنگی دو کشور، برگزاری کرسی‌های علمی درباره تاریخ مشترک
۹	محمد علی معینیان معاون بین‌الملل مجمع جهانی اهل بیت (ع)	۱۴۰۳	فرهنگی / اجتماعی	حمایت از تمامیت ارضی یکدیگر، امور اجتماعی، فرهنگی، شعر و ادبیات مذهبی و آموزشی، توریست سلامت، توریست مذهبی، کریدور شمال به جنوب، ساحل مشترک آبی و خاکی، فرصت بانوان، شعراء آذری زبان، همکاری ورزشی، رسانه، فرهنگی، سنتی، نکوداشت بزرگان ادبی و فرهنگی دو کشور، برگزاری کرسی‌های علمی درباره تاریخ مشترک
۱۰	ابراهیم عیوض اف فعال رسانه‌ای و اجتماعی از جمهوری آذربایجان	۱۴۰۳	اجتماعی / رسانه‌ای / اقتصادی	حمایت از تمامیت ارضی یکدیگر، امور اجتماعی، فضای مجازی، همکاری‌های سیاسی، ساحل مشترک آبی و خاکی، کریدور شمال به جنوب، رسانه، تلویزیون، امور اقتصادی، رسوم و عادات، اشتراک زبانی، خود کفایی مالی شیعیان، اشتراک در سبک زندگی، موسیقی سنتی مشترک
۱۱	توفیق اسد اف، عضو هیئت علمی جامعه المصطفی	۱۴۰۳	فرهنگی / مذهبی	امور اجتماعی، فرهنگی، آموزشی، توریست سلامت، فرصت بانوان، برنامه‌های فرهنگی و مذهبی، شعر و ادبیات همکاری ورزشی، شعراء آذری زبان، توریست مذهبی، رسانه، فرهنگی، رسوم و عادات، اشتراک زبانی، سنتی، اشتراک در سبک زندگی، نکوداشت بزرگان ادبی و فرهنگی دو کشور،

ردیف	مصاحبه شوندهگان	سال	موضوع	یافته‌های مصاحبه
				موسیقی سنتی مشترک، برگزاری کرسی‌های علمی درباره تاریخ مشترک، اشتراکات سنتی
۱۲	الگار حاجی اف از طلاب فعال و کنشگر اجتماعی در جمهوری آذربایجان	۱۴۰۳	اجتماعی / سیاسی / تاریخی	حمایت از تمامیت ارضی یکدیگر، امور اجتماعی، همکاری‌های سیاسی، کریدور شمال به جنوب، فضای مجازی، برنامه‌های فرهنگی و مذهبی، رسانه، تلویزیون، امور اقتصادی، خود کفایی مالی شیعیان توریست سلامت، فرصت بانوان، همکاری ورزشی، نکوداشت بزرگان ادبی و فرهنگی دو کشور
۱۳	گلزار ابراهیم اوا، دکتر علوم سیاسی، رئیس گروه انستیتوی حقوق بشر ANAS در جمهوری آذربایجان	۱۴۰۰	فرهنگی / حقوقی / اقتصادی	حمایت از تمامیت ارضی یکدیگر، امور اجتماعی، فضای مجازی، کریدور شمال به جنوب، همکاری‌های سیاسی رسانه، ساحل مشترک آبی و خاکی، امور اقتصادی، شعر و ادبیات مباحث حقوق بشر و احیای حقوق شیعیان، برگزاری کرسی‌های علمی درباره تاریخ مشترک
۱۴	الشن ابراهیم اف یکی از تجار آذربایجانی در شهر تهران	۱۴۰۳	اجتماعی / اقتصادی / تاریخی	امور اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی، همکاری‌های سیاسی، شعراء آذری زبان، زیارت و پزشکی، فرهنگی، سنتی، ساحل مشترک آبی و خاکی، رسوم و عادات، اشتراک در سبک زندگی، اشتراک زبانی، نکوداشت بزرگان ادبی و فرهنگی دو کشور، موسیقی سنتی مشترک
۱۵	ابراهیم عیوض اف از نخبگان اجتماعی آذربایجان	۱۴۰۳	اجتماعی / فرهنگی	حمایت از تمامیت ارضی یکدیگر، امور اجتماعی، فضای مجازی، برنامه‌های فرهنگی و مذهبی، شعر و ادبیات رسوم و عادات، کریدور شمال به جنوب، ساحل مشترک آبی و خاکی، رسانه، تلویزیون، امور اقتصادی، مباحث حقوق بشر و احیای حقوق شیعیان، فرصت بانوان، فرهنگی، سنتی، برگزاری کرسی‌های علمی درباره تاریخ مشترک

ردیف	مصاحبه شوندهگان	سال	موضوع	یافته‌های مصاحبه
۱۶	دکتر ولی داداشی نماینده سابق شهرستان آستارا	۱۴۰۳	دیپلماسی / سیاسی / اقتصادی / اجتماع	حمایت از تمامیت ارضی یکدیگر، ارتباطات سیاسی، اشتراک زبانی، کریدور شمال به جنوب، مرادودات اقتصادی، کریدورها، روابط خارجی، مناسبات اجتماعی، شعر و ادبیات رسوم و عادات، فرهنگی، صنعت توریست سلامت، فرصت بانوان، ساحل مشترک آبی و خاکی، همکاری ورزشی، فرهنگی، سنتی، اشتراک در سبک زندگی، موسیقی سنتی مشترک

جدول دوم

(کدگذاری مضمونی از تحلیل مصاحبه های نیمه ساختارمند درباره دیپلماسی رسمی ج ا ایران و ج آذربایجان و فراوانی)

ابعاد	مؤلفه ها	مضامین پایه	کد منابع مضامین پایه	فراوانی		
				مضامین پایه	مضامین سازنده	مضامین فراگیر
انگیزشی	تعامل در امور اقتصادی	همکاری در حوزه حمل و نقل	۱-۲-۳-۴-۸-۱۶-۶-۵	۵۷	۱۶۶	
		همکاری در حوزه صنعت و تجارت	۱-۲-۳-۴-۶-۵			
		فرصت‌های سرمایه گذاری و اقتصادی	۱-۲-۳-۴-۵-۶-۸-۱۰-۱۲-۱۳-۱۴-۱۵-۱۶			
		همکاری در حوزه پولی و مالی	۱-۲-۳-۴-۵-۶-۸-۱۰-۱۲-۱۴-۱۶			
	ساختارهای اجتماعی	تقویت کمیسیون مشترک اقتصادی	۱-۲-۳-۴-۵-۶-۸-۱۰-۱۲-۱۴-۱۵-۱۶			
		توریست سلامت و خدمات پزشکی	۱-۲-۳-۴-۵-۷-۸-۹-۱۱-۱۲-۱۶			
		همکاری در امور ورزشی	۱-۲-۳-۴-۵-۶-۱۱-۱۲-۱۶			
		استفاده از ظرفیت زنان	۱-۲-۳-۴-۵-۶-۸-۹-۱۱-۱۵-۱۵-۱۶			
	استفاده از ظرفیت رسانه و خبرگزاری ها	۱-۲-۷-۹-۱۰-۱۱-۱۲-۱۳-۱۵				

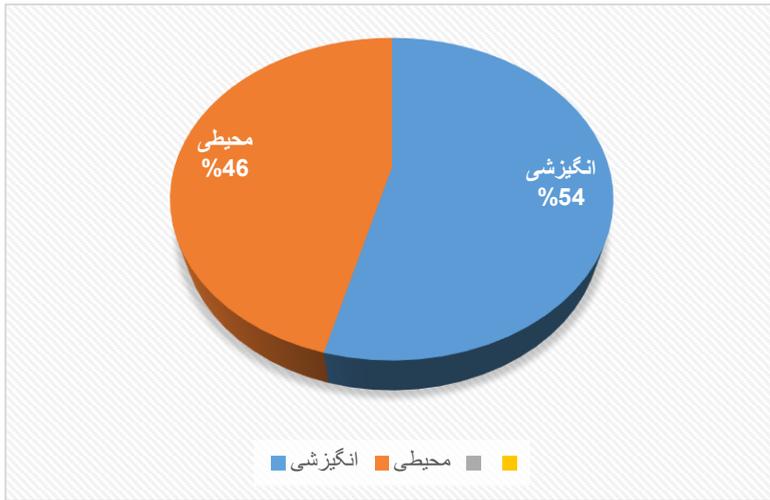

فراوانی			کد منابع مضامین پایه	مضامین پایه	مولفه ها	ابعاد
مضامین فراگیر	مضامین سازنده	مضامین پایه				
	۵۸	۱۵	۱-۲-۳-۴-۵-۶-۷-۸-۹-۱۰-۱۳-۱۴-۱۵-۱۶	ساحل مشترک آبی و خاکی	عوامل سیاسی جغرافیایی	
		۱۴	۱-۲-۳-۴-۵-۶-۸-۱۰-۱۲-۱۳-۱۴-۱۶	همکاری های سیاسی		
		۱۴	۱-۲-۳-۴-۵-۶-۸-۹-۱۰-۱۲-۱۳-۱۵-۱۶	وجود کریدور شمال به جنوب		
		۱۵	۱-۲-۳-۴-۵-۶-۷-۸-۹-۱۰-۱۲-۱۶-۱۵-۱۶	حمایت از تمامیت ارضی یکدیگر		
۱۴۱	۵۳	۱۳	۱-۲-۴-۶-۷-۸-۱۰-۱۲-۱۴-۱۶	اشتراک زبانی	عامل قومی	
		۱۵	۱-۲-۳-۵-۶-۷-۸-۹-۱۱-۱۴-۱۵-۱۶	اشتراک سنتی		
		۱۱	۲-۳-۶-۷-۸-۱۰-۱۱-۱۴-۱۶	اشتراک در سبک زندگی		
		۱۴	۱-۲-۳-۶-۷-۸-۱۰-۱۱-۱۴-۱۵-۱۶	اشتراک در رسوم و عادات		
	۳۹	۱۲	۲-۳-۵-۶-۷-۸-۹-۱۱-۱۳-۱۵-۱۶	شعر و ادبیات	فرهنگی و مذهبی	
		۸	۲-۷-۸-۹-۱۱	توریست مذهبی		
		۱۱	۱-۲-۶-۷-۸-۹-۱۱-۱۴	شعراء آذری زبان		
		۸	۲-۶-۷-۱۱-۱۲-۱۵	برنامه های فرهنگی و مذهبی		
	۴۹	۱۳	۶-۷-۸-۳-۱۱-۱۶-۱۵-۲-۴-۹-۱۴	تبادل فرهنگ های آئینی و سنتی	اشتراکات تاریخی	
		۱۳	۱-۲-۳-۶-۷-۸-۹-۱۱-۱۲-۱۴	بزرگان ادبی و فرهنگی دو کشور		
		۱۱	۲-۳-۵-۶-۸-۱۰-۱۱-۱۴-۱۶	موسیقی مشترک دو کشور		
		۱۲	۱-۲-۳-۶-۷-۸-۹-۱۱-۱۳-۱۵	برگزاری کرسی های علمی درباره تاریخ مشترک دو کشور		

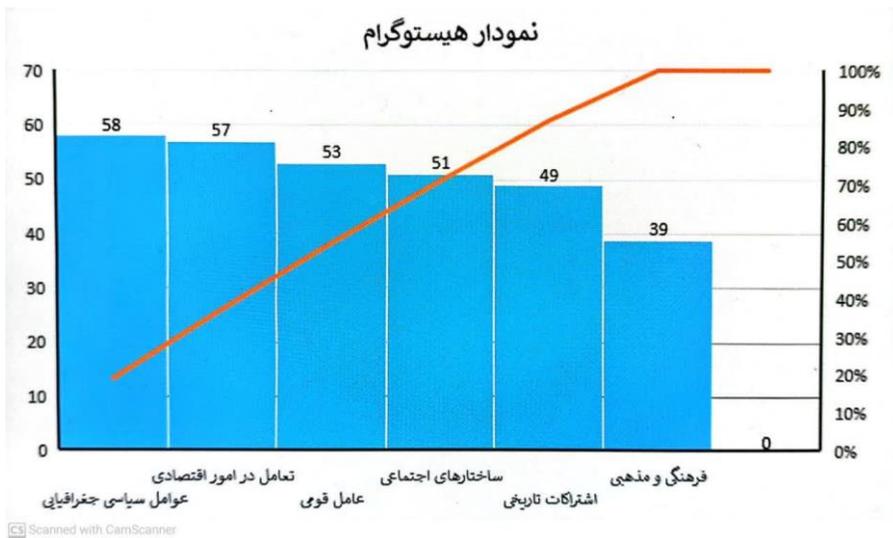

نمودار شماره ۱: فراوانی نسبی ابعاد تاثیر گذار در

دیپلماسی رسمی جمهوری اسلامی ایران و جمهوری آذربایجان

نموداره شماره ۲: مولفه های تاثیر گذار در دیپلماسی رسمی جمهوری اسلامی ایران و جمهوری آذربایجان

نتیجه گیری

مقاله فوق با تحلیل و تبیین علل همگرایی تلاش کرد با بهره گیری از چارچوب همگرایی در ساحت انگیزشی و محیطی مانند: اشتراکات و پیوندهای تاریخی، عوامل سیاسی، موضع آذربایجان درباره برنامه هسته‌ای ایران، عوامل جغرافیایی، عوامل قومی و زبان واحد بین دو کشور، راهکارهایی را از طریق دیپلماسی رسمی در راستای همگرایی دو دولت ارائه کند. مقاله حاضر بر اساس مطالعات میدانی و تحلیل گزاره‌های ارائه شده توسط مسئولین دست اندکار در حوزه آذربایجان راهکارهای: پیمان قضایی، استفاده از دیپلماسی همسران سفرا، همکاری در مبارزه با تروریسم و افراط‌گرایی، استفاده از دیپلمات‌های با تجربه و آذری زبان، تعامل در حفاظت از مرزهای دو کشور، عدم اجازه فعالیت به نیروهای قوم‌گرا و تجزیه طلب و فعال بودن دیپلماسی پارلمانی ارائه داده است. به دلیل غبارآلود بودن فضای روابط جمهوری اسلامی ایران و جمهوری آذربایجان در سه دهه اخیر، ضروری است تا راهکارهایی در راستای رفع این فضا ارائه گردد تا بر اساس این راهکارها برنامه عملیاتی با نقشه راه مشخص برای همگرایی جمهوری اسلامی ایران و جمهوری آذربایجان تهیه و تدوین شود لذا در این بستر می‌توان گفت که طبق علم و اطلاعاتی که از محیط آذربایجان به دست آمده است راهکارهایی استخراج شده و در نهایت از درون راهکارها برنامه عملیاتی تهیه و تدوین شده است تا قفل عدم همگرایی بین جمهوری اسلامی ایران و جمهوری آذربایجان شکسته شود و فضای امنیتی بین این دو دولت - ملت شیعی برداشته شود.

جدول همگرایی در پرتو دیپلماسی رسمی ج ایران و ج آذربایجان

جدول محیطی؛ راهکارهای همگرایی در پرتو دیپلماسی رسمی جمهوری اسلامی ایران و جمهوری آذربایجان		
راهکارها	زمینه‌های همگرایی	ردیف
۸) پیمان قضایی ۹) استفاده از دیپلماسی همسران سفرا ۱۰) همکاری در مبارزه با تروریسم و افراط‌گرایی ۱۱) استفاده از دیپلمات‌های با تجربه و آذری زبان ۱۲) تعامل در حفاظت از مرزهای دو کشور ۱۳) عدم اجازه فعالیت به نیروهای قوم‌گرا و تجزیه طلب ۱۴) فعال بودن دیپلماسی پارلمانی	اشتراکات و پیوندهای تاریخی	۱
	عوامل سیاسی	۲
	موضع آذربایجان درباره برنامه هسته‌ای ایران	۳
	عوامل جغرافیایی	۴
	عوامل قومی و زبان واحد	۵

راهکارها

منابع

افضلی، رسول؛ رشیدی، مصطفی؛ متقی، افشین (۱۳۹۱) تحلیل ساختار ژئوپلیتیک حاکم بر روابط دوجانبه ایران و جمهوری آذربایجان از سال ۱۹۹۱ تا ۲۰۱۰ میلادی با رویکرد - جغرافیای برساخت‌گرایی، پژوهش‌های جغرافیای انسانی، دوره ۴۴، شماره ۸۰

امیری، مهدی، ارزیابی روابط ایران و جمهوری آذربایجان در قرن بیستم، فصلنامه ۲۳۹ - مجلس و پژوهش، دوره ۱۳، شماره ۵۳، ۱۳۹۰.

نجفی موسی، فقیه حقانی موسی، تاریخ تحولات سیاسی ایران: بررسی مولفه‌های دین-حاکمیت-مدنیت و تکوین دولت-ملت در گستره هویت ملی ایران، موسسه مطالعات تاریخ معاصر ایران، تهران، ۱۳۸۴.

افضلی، رسول؛ رشیدی، مصطفی؛ متقی، افشین، تحلیل ساختار ژئوپلیتیک حاکم بر روابط دوجانبه ایران و جمهوری آذربایجان از سال ۱۹۹۱ تا ۲۰۱۰ میلادی با رویکرد - جغرافیای برساخت‌گرایی، پژوهش‌های جغرافیای انسانی، دوره ۴۴، شماره ۸۰، ۱۳۹۱.

امیراحمدیان، بهرام، روابط ایران و جمهوری آذربایجان، تهران: دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی ۱۳۸۴.

تقی زاده داوری، محمد، شیعیان جمهوری آذربایجان، قم، انتشارات شیعه‌شناسی، ۱۳۸۹.

زارع شاهمرسی، پرویز، آذربایجان ایران و آذربایجان قفقاز، تبریز، انتشارات اختر، ۱۳۸۵.

مختاری هشی، حسین بررسی وضعیت هیدروپلیتیک ایران، پژوهشنامه حقوق و علوم سیاسی دانشگاه مازندران، سال ۳، شماره ۱۰، ۱۳۸۷.

اسدی کیا، بهناز، جمهوری آذربایجان، تهران، مؤسسه چاپ و انتشارات، ۱۳۷۴.

نسیب‌زده، سرکیسیان، کریمو، «آزمایش فرضیه جایگزینی زبان در قفقاز: شواهد بدست آمده از کروموزوم Y»، تاریخ انتشار ۲۰۰۲.۸.۹، تاریخ مراجعه ۱۳۹۱.۴.۱، قابل دسترس در:

<http://www.eva.mpg.de/genetics/pdf/Y-paper.pdf>

رسول زاده، محمد امین، جمهوری آذربایجان - چگونگی شکل‌گیری و وضعیت کنونی آن، مترجم تقی سلام زاده، تهران، چاپ شیرازه، ۱۳۸۰.

معصومی سید ابراهیم، همگرایی جمهوری اسلامی ایران با جمهوری آذربایجان (راهبردها، راهکارها)، دانشگاه معارف اسلامی، قم، ۱۴۰۰؛

پاک آئین محسن، چهار سال آن سوی ارس خاطرات محسن پاک آئین، وزارت امور خارجه، ۱۳۹۸.

مصاحبه با دکتر محمدجواد ظریف، وزیر امور خارجه سابق جمهوری اسلامی ایران، استناد به رساله دکتری با عنوان: همگرایی جمهوری اسلامی ایران با جمهوری آذربایجان (راهبردها، راهکارها)، دانشگاه معارف اسلامی، قم، کتابخانه مرکزی دانشگاه معارف اسلامی ۱۴۰۰؛

مصاحبه با محسن پاک آئین سفیر سابق جمهوری اسلامی ایران در آذربایجان، با موضوع پیمان امنیتی؛ استناد به رساله دکتری با عنوان: همگرایی جمهوری اسلامی ایران با جمهوری آذربایجان (راهبردها، راهکارها)، دانشگاه معارف اسلامی، قم، کتابخانه

مرکزی دانشگاه معارف اسلامی ۱۴۰۰؛

مصاحبه با سید عباس موسوی سفیر فعلی جمهوری اسلامی ایران در آذربایجان استناد به رساله دکتری با عنوان: همگرایی جمهوری اسلامی ایران با جمهوری آذربایجان (راهبردها، راهکارها)، دانشگاه معارف اسلامی، قم، کتابخانه مرکزی دانشگاه معارف اسلامی ۱۴۰۰؛

مصاحبه با علیرضا بیگدلی سفیر سابق ایران در جمهوری آذربایجان استناد به رساله دکتری با عنوان: همگرایی جمهوری اسلامی ایران با جمهوری آذربایجان (راهبردها، راهکارها)، دانشگاه معارف اسلامی، قم، کتابخانه مرکزی دانشگاه معارف اسلامی ۱۴۰۰؛

مصاحبه با محمداقبر بهرامی، سفیر سابق ایران در جمهوری آذربایجان استناد به رساله دکتری با عنوان: همگرایی جمهوری اسلامی ایران با جمهوری آذربایجان (راهبردها، راهکارها)، دانشگاه معارف اسلامی، قم، کتابخانه مرکزی دانشگاه معارف اسلامی ۱۴۰۰؛

مصاحبه با عباس عزیزی، رئیس دفتر قم سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی استناد به رساله دکتری با عنوان: همگرایی جمهوری اسلامی ایران با جمهوری آذربایجان (راهبردها، راهکارها)، دانشگاه معارف اسلامی، قم، کتابخانه مرکزی دانشگاه معارف اسلامی ۱۴۰۰؛

مصاحبه با حجت‌الاسلام والمسلمین محمدرضا جباری امام‌جمعه شهر شوط در استان آذربایجان غربی استناد به رساله دکتری با عنوان: همگرایی جمهوری اسلامی ایران با جمهوری آذربایجان (راهبردها، راهکارها)، دانشگاه معارف اسلامی، قم، کتابخانه مرکزی دانشگاه معارف اسلامی ۱۴۰۳؛

مصاحبه با دکتر عبدالرضا راشد کارشناس ارشد مطالعات منطقه‌ای استناد به رساله دکتری با عنوان: همگرایی جمهوری اسلامی ایران با جمهوری آذربایجان (راهبردها، راهکارها)، دانشگاه معارف اسلامی، قم، کتابخانه مرکزی دانشگاه معارف اسلامی ۱۴۰۳؛

مصاحبه حجت‌الاسلام والمسلمین محمد علی معینیان مدیرکل آسیا و اقیانوسیه معاونت بین‌الملل مجمع جهانی اهل بیت (ع) استناد به رساله دکتری با عنوان: همگرایی جمهوری اسلامی ایران با جمهوری آذربایجان (راهبردها، راهکارها)، دانشگاه معارف اسلامی، قم، کتابخانه مرکزی دانشگاه معارف اسلامی ۱۴۰۳؛

مصاحبه با ابراهیم عیوض اف فعال رسانه‌ای و اجتماعی از جمهوری آذربایجان استناد به رساله دکتری با عنوان: همگرایی جمهوری اسلامی ایران با جمهوری آذربایجان (راهبردها، راهکارها)، دانشگاه معارف اسلامی، قم، کتابخانه مرکزی دانشگاه معارف اسلامی ۱۴۰۳؛

مصاحبه با توفیق اسد اف، عضو هیئت‌علمی دانشگاه مجازی جامعه المصطفی استناد به رساله دکتری با عنوان: همگرایی جمهوری اسلامی ایران با جمهوری آذربایجان (راهبردها، راهکارها)، دانشگاه معارف اسلامی، قم، کتابخانه مرکزی دانشگاه معارف اسلامی ۱۴۰۳؛

مصاحبه با الگار حاجی اف از طلاب فعال و کنشگر اجتماعی در جمهوری آذربایجان استناد به رساله دکتری با عنوان: همگرایی جمهوری اسلامی ایران با جمهوری آذربایجان (راهبردها، راهکارها)، دانشگاه معارف اسلامی، قم، کتابخانه مرکزی دانشگاه معارف اسلامی ۱۴۰۰ استناد به رساله دکتری با عنوان: همگرایی جمهوری اسلامی ایران با جمهوری آذربایجان

(راهبردها، راهکارها)، دانشگاه معارف اسلامی، قم، کتابخانه مرکزی دانشگاه معارف اسلامی ۱۴۰۳؛

مصاحبه با گلزار ابراهیم اوا، دکتر علوم سیاسی، رئیس گروه انستیتوی حقوق بشر ANAS در جمهوری آذربایجان استناد به رساله دکتری با عنوان: همگرایی جمهوری اسلامی ایران با جمهوری آذربایجان (راهبردها، راهکارها)، دانشگاه معارف اسلامی، قم، کتابخانه مرکزی دانشگاه معارف اسلامی ۱۴۰۰؛

مصاحبه با الشن ابراهیم اف یکی از تجار آذربایجانی در شهر تهران استناد به رساله دکتری با عنوان: همگرایی جمهوری اسلامی ایران با جمهوری آذربایجان (راهبردها، راهکارها)، دانشگاه معارف اسلامی، قم، کتابخانه مرکزی دانشگاه معارف اسلامی ۱۴۰۳؛

ابراهیم عیوض اف از نخبگان آذربایجان استناد به رساله دکتری با عنوان: همگرایی جمهوری اسلامی ایران با جمهوری آذربایجان (راهبردها، راهکارها)، دانشگاه معارف اسلامی، قم، کتابخانه مرکزی دانشگاه معارف اسلامی ۱۴۰۳؛

مصاحبه با آراز رستم زاده از فرهیختگان جمهوری آذربایجان استناد به رساله دکتری با عنوان: همگرایی جمهوری اسلامی ایران با جمهوری آذربایجان (راهبردها، راهکارها)، دانشگاه معارف اسلامی، قم، کتابخانه مرکزی دانشگاه معارف اسلامی ۱۴۰۰؛

مصاحبه با دکتر ولی داداشی نماینده سابق شهرستان آستارا استناد به رساله دکتری با عنوان: همگرایی جمهوری اسلامی ایران با جمهوری آذربایجان (راهبردها، راهکارها)، دانشگاه معارف اسلامی، قم، کتابخانه مرکزی دانشگاه معارف اسلامی ۱۴۰۳؛
نشست علمی چالش‌های هویتی شیعیان آذربایجان، جناب آقای پاک آیین سفیر سابق ایران در آذربایجان، مورخ ۱۳۹۶/۹/۱۱.
استناد به رساله دکتری با عنوان: همگرایی جمهوری اسلامی ایران با جمهوری آذربایجان (راهبردها، راهکارها)، دانشگاه معارف اسلامی، قم، کتابخانه مرکزی دانشگاه معارف اسلامی ۱۴۰۰.

Koolaei Elaheh. Turkey- Armenia Rapprochement and its Impact on Iran-Armenia Relations”,CESS 15th Annual Conference, Columbia University, Oct, 2014
Lieber, Robert j. (1972); Theory and World Politics, Cambridge: Winthrop Publishers.
Johnson, Chalmers. revolutionary change, London, University of London, 1968.
<http://www.anaj.ir/News1397.2.11>